

بررسی شخصیت های ادبی و چگونگی تحول آنها در طول تاریخ ادبیات

ام البنین خزری عیلامی

دبیر و استاد دانشگاه جیرفت

چکیده

مقاله حاضر به بررسی شخصیت های ادبی و چگونگی تحول آنها در طول تاریخ ادبیات می پردازد. شخصیت های ادبی به عنوان عناصر کلیدی در داستان ها و آثار ادبی، نقش اساسی در انتقال مفاهیم و احساسات دارند. سیر تحول این شخصیت ها از دوران باستان تا ادبیات معاصر تحت تأثیر عوامل اجتماعی، فرهنگی و تاریخی قرار دارد. شخصیت های ادبی در ادبیات کلاسیک، دوران رنسانس و ادبیات مدرن و پست مدرن بررسی می شوند. همچنین به تأثیرات جنگ ها، تغییرات فرهنگی و اجتماعی بر شخصیت های ادبی اختصاص داده می شود و نشان می دهد که چگونه این عوامل می توانند بر شکل گیری و توسعه شخصیت ها تأثیر بگذارند. در پایان هم به تحلیل تطبیقی شخصیت های ادبی در فرهنگ های مختلف و به تفاوت ها و شباهت های آنها در زمینه های فرهنگی و اجتماعی پرداخته می شود. این پژوهش به درک عمیق تری از تجربیات انسانی و چالش های آنها کمک می کند و به بررسی تحولات اجتماعی و فرهنگی در ادبیات می پردازد. روش گرد آوری در این پژوهش بصورت کتابخانه ای و با مطالعه ی کتب و مقالات علمی پژوهشی معتبر می باشد.

واژه های کلیدی: شخصیت های ادبی، ادبیات کلاسیک، ادبیات مدرن، ادبیات پست مدرن

مقدمه:

شخصیت‌های ادبی یکی از کلیدی‌ترین عناصر در ساختار داستان‌ها و آثار ادبی هستند که به‌طور مستقیم بر درک و تحلیل متن تأثیر می‌گذارند. این شخصیت‌ها نه تنها نمایانگر ویژگی‌های فردی و روانشناختی هستند، بلکه به‌عنوان نمادهایی از ارزش‌ها، هنجارها و چالش‌های اجتماعی عمل می‌کنند. بررسی تحول شخصیت‌های ادبی در طول تاریخ ادبیات می‌تواند به درک عمیق‌تری از تغییرات فرهنگی، اجتماعی و تاریخی جوامع کمک کند و به ما امکان می‌دهد که به بررسی عمیق‌تری از تجارب انسانی بپردازیم. (محمودی، ۱۳۹۵).

در ادبیات کلاسیک، شخصیت‌ها معمولاً ساده و نمادین بودند و نمایانگر ویژگی‌های خاص انسانی یا اجتماعی بودند. به‌عنوان مثال، در آثار فردوسی، شخصیت‌های حماسی مانند رستم و سهراب، نماد وفاداری و شجاعت هستند و به نوعی نمایانگر آرمان‌های فرهنگی جامعه ایرانی به شمار می‌آیند (فردوسی، ۱۹۹۹). این شخصیت‌ها به‌خوبی با ارزش‌ها و هنجارهای زمان خود هماهنگ بودند و به‌عنوان الگوهای رفتاری برای جامعه مطرح می‌شدند. با آغاز رنسانس و توجه به فردیت، شخصیت‌های ادبی به تدریج پیچیدگی بیشتری پیدا کردند. در این دوران، نویسندگانی مانند شکسپیر به بررسی درونیات و تضادهای انسانی پرداخته و شخصیت‌هایی را به تصویر کشیده‌اند که نمایانگر چالش‌های روانشناختی و اجتماعی هستند (علی‌محمودی، ۱۴۰۰). این تحول در شخصیت‌ها، تأثیر عمیقی بر ادبیات و روانشناسی شخصیت در قرن‌های بعد گذاشت.

در ادبیات مدرن و پست‌مدرن، شخصیت‌ها به سمت پیچیدگی و عدم قطعیت حرکت کردند. نویسندگانی مانند فرانتس کافکا و ویلیام فاکنر شخصیت‌هایی را خلق کردند که در شرایط بی‌معنا و غیرقابل کنترل قرار دارند و این موضوع نمایانگر تجربیات انسانی در دنیای مدرن است (مهدوی، ۱۳۹۸). این شخصیت‌ها معمولاً با بحران‌های هویتی و وجودی مواجه‌اند و به نوعی نمایانگر چالش‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی هستند که انسان‌ها در دوران معاصر با آن‌ها مواجه‌اند.

شخصیت‌های ادبی در ادبیات کلاسیک

در ادبیات کلاسیک، شخصیت‌ها معمولاً ساده و نمادین بودند و به‌طور کلی ویژگی‌های خاص انسانی یا اجتماعی را نمایان می‌کردند. این شخصیت‌ها غالباً به‌عنوان الگوهای رفتاری برای جامعه مطرح می‌شدند و به انتظارات فرهنگی و اجتماعی زمان خود پاسخ می‌دادند. به‌عنوان مثال:

سعدی: گلستان سعدی یکی از آموزنده‌ترین متن‌های ادبی، تقریباً یک قرن پیش از همه آثار شاعران ایرانی مرزهای ادبی را درنور دیده و در اروپا خواننده داشته است روح انسان دوستی کلام سعدی و مفاهیم عمیق اخلاقی، عرفانی و اجتماعی حکایت‌های نظم و نثر گلستان از سعدی شاعری جهانی ساخت. جلال ستاری علت جهانی شدن سعدی را بیشتر در نگاه «نوعدوستی» و دید فراگیر و گسترده سعدی می‌داند.

سعدی آموزگار بلندپایه و ارزنده‌ای است که اصولاً بر مبنای نوعدوستی بنیان یافته است درواقع آنچه یش از همه از غربیان دل برده و آنان را مجذوب ساخته تعالیم اخلاقی سعدی است که انگیزه‌ای جز بشردوستی و بزرگداشت آدمیت و شرف انسانی ندارد. تشابه و تقارب اندیشه‌های سعدی با بینش و نظرگویندگان آدمی خو و اندرزگوی مغرب زمین تا آنجاست که تحفه سخنش دست به دست در آن دیار نیز رفته است، بنابراین اگر سعدی را شاعری جهانی و متعلق به بشریت بدانیم سخنی به گراف نگفته ایم. (خدا کرمی، ۱۳۹۵).

شخصیت‌های افسانه‌ای: در ادبیات یونان باستان، شخصیت‌هایی مانند اودیسیئوس در "اودیسه" هومر، نمایانگر وفاداری، قهرمانی و خردمندی هستند. اودیسیئوس نه تنها قهرمان جنگ تروا است، بلکه در سفرهای خود نیز به چالش‌های اخلاقی و انسانی پاسخ می‌دهد. (Homer, 1996) این شخصیت‌ها به‌خوبی با ارزش‌ها و هنجارهای زمان خود هماهنگ بودند و به نوعی نمایانگر آرمان‌های انسانی بودند.

شخصیت‌های اسطوره‌ای: در ادبیات کلاسیک ایران، شخصیت‌های اسطوره‌ای مانند رستم و سهراب در "شاهنامه" فردوسی، نماد شجاعت و وفاداری هستند. این شخصیت‌ها نه تنها داستان‌های حماسی را شکل می‌دهند بلکه نمایانگر ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه ایرانی نیز هستند (فردوسی، ۱۹۹۹).

شخصیت‌های تراژیک: در درام‌های کلاسیک یونان، شخصیت‌های تراژیک مانند آنتیگونه و اوتلو، با تضادهای اخلاقی و انسانی مواجه می‌شوند. این شخصیت‌ها نه تنها نمایانگر ویژگی‌های انسانی هستند بلکه به چالش‌های اجتماعی و سیاسی زمان خود نیز پاسخ می‌دهند. (Sophocles, 1994) ویژگی تراژیک این شخصیت‌ها باعث می‌شود تا خواننده به تفکر در مورد سرنوشت و آزادی اراده بيفتد.

شخصیت‌های ادبی در دوران رنسانس

با آغاز رنسانس و ظهور توجه به فردیت، شخصیت‌های ادبی پیچیدگی بیشتری پیدا کردند. در این دوران، شخصیت‌ها به‌عنوان موجودات چندبعدی و پیچیده معرفی می‌شوند که با چالش‌های درونی و اجتماعی مواجه‌اند. به‌عنوان مثال:

شخصیت‌های شکسپیر: آثار ویلیام شکسپیر مانند "هملت" و "مکبث" نشان‌دهنده تحول شخصیت‌ها در ادبیات است. شخصیت هملت به‌عنوان یک قهرمان تراژیک، با تضادهای داخلی و بحران هویتی مواجه است. او در جستجوی حقیقت و عدالت، به بررسی عمیق‌تری از خود و جامعه می‌پردازد. (Shakespeare, 1992) این پیچیدگی در شخصیت‌ها، تأثیر عمیقی بر ادبیات و روانشناسی شخصیت در قرن‌های بعد گذاشت.

شخصیت‌های ادبی در ادبیات مدرن و پست مدرن

در قرن بیستم، با ظهور ادبیات مدرن و پست‌مدرن، شخصیت‌ها به سمت پیچیدگی و عدم قطعیت حرکت کردند. در این دوران، نویسندگان به بررسی عمق روانی شخصیت‌ها و تجربیات انسانی می‌پردازند. به‌عنوان مثال:

شخصیت‌های کافکا: در آثار فرانز کافکا، مانند "متامورفوز"، شخصیت‌ها در شرایط بی‌معنا و غیرقابل کنترل قرار دارند. گرگور سامسا، شخصیت اصلی این داستان، با تغییر ناگهانی و غیرقابل توضیح خود به حشره‌ای، با بحران هویتی و انزوا مواجه می‌شود. این نوع تحول شخصیت‌ها نشان‌دهنده تجارب انسانی در دنیای مدرن است. (Kafka, 2004)

شخصیت‌های پست‌مدرن: در ادبیات پست‌مدرن، شخصیت‌ها معمولاً با بحران‌های هویتی و عدم قطعیت بیشتری روبرو هستند. نویسندگان مانند توماس پینچون و داگلاس آدامز شخصیت‌هایی را معرفی می‌کنند که در جهانی پر از تناقضات و بی‌معنایی زندگی می‌کنند. این شخصیت‌ها به‌طور مداوم در جستجوی هویت و معنی هستند و این تجربه انسانی به‌طور عمیقی در آثار آن‌ها منعکس شده است.

تأثیر جنگ‌ها و بحران‌ها

جنگ‌ها و بحران‌های اجتماعی تأثیر عمیقی بر خلق شخصیت‌های ادبی دارند. نویسندگان با الهام از تجارب شخصی یا تاریخی خود، شخصیت‌هایی را به تصویر می‌کشند که با چالش‌ها و تنش‌های ناشی از جنگ و بحران‌های اجتماعی مواجه‌اند.

جنگ جهانی اول و ادبیات: جنگ جهانی اول به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین عوامل تأثیرگذار بر ادبیات قرن بیستم شناخته می‌شود. نویسندگانی مانند ارنست همینگوی و ویرجینیا وولف شخصیت‌هایی را خلق کرده‌اند که تحت تأثیر تجارب جنگ قرار دارند. به‌عنوان مثال، در رمان "وداع با اسلحه" (۱۹۲۹) همینگوی، شخصیت اصلی، فردریک هنری، با بحران هویتی و درد ناشی از جنگ مواجه است. این رمان نمایانگر تأثیرات روانی و اجتماعی جنگ بر انسان‌هاست و نشان می‌دهد که چگونه جنگ می‌تواند به تغییرات عمیق در شخصیت‌ها منجر شود (Hemingway, 2003).

ادبیات پس از جنگ: همچنین، در ادبیات پس از جنگ، شخصیت‌ها معمولاً با احساس ناامیدی و بی‌معنایی مواجه‌اند. آثار نویسندگانی مانند ویلیام فاکنر و کورت وونه‌گات، به‌خصوص در رمان "سلاخ‌خانه شماره پنج" (۱۹۶۹)، به بررسی تجربیات انسانی در دوران جنگ و بحران‌های پس از آن می‌پردازند. شخصیت‌ها در این آثار معمولاً با تناقضات اخلاقی و اضطراب‌های وجودی مواجه هستند. (Vonnegut, 1998)

تأثیر تغییرات فرهنگی

در حال حاضر ارتباط بین فرهنگ و خصوصیات شخصیت جهان شمولی و شخصیتی از موضوعات مورد توجه می‌باشد. در چند سال اخیر مطالعات گوناگونی روی ارزیابی افراد از شخصیت خود صورت گرفته است، نشان می‌دهد از این نظربین فرهنگ‌های مختلف هماهنگی قابل توجه وجود دارد. اگرچه این هماهنگی جالب توجه است، ولی به تنهایی متضمن آن نیست که ساختار شخصیت یک امریکایی یا اروپایی، تصویری جهانی از رفتارهای انسانی باشد. روانشناسی فرهنگی اذعان دارد که افراد در رفتارهایشان به طور معمول متفاوت اند و مردم می‌توانند به واسطه رفتارهای خاصشان از هم متمایز شوند. توجه به زمینه‌های فرهنگی نشان می‌دهد که مبنای بسیاری از تصورات راجع به شخصیت، منشأ و رفتار مشاهدات نیست، بلکه ریشه در فرضیات فلسفی غرب در رابطه با انسان دارند.

تغییرات فرهنگی و اجتماعی نیز به‌طور مستقیم بر تحول شخصیت‌های ادبی تأثیرگذار هستند. این تغییرات می‌توانند شامل تغییرات در هنجارها، ارزش‌ها و اعتقادات جامعه باشند (صادقی، ۱۳۸۱).

جنبش‌های فمینیستی: با ظهور جنبش‌های فمینیستی در قرن بیستم، شخصیت‌های زن در ادبیات به‌طور قابل توجهی تغییر کرده‌اند. نویسندگانی مانند موریل اسپارک و توپیا موریسون شخصیت‌های زن قوی و مستقل را معرفی کردند که نمایانگر چالش‌های اجتماعی و فرهنگی جدید هستند. در رمان "عشق در زمان وبا" (۱۹۸۵) گابریل گارسیا مارکز، شخصیت‌هایی مانند فلورنتینو آریزا و ائودور آریزا، به بررسی روابط عاشقانه و هنجارهای اجتماعی می‌پردازند و نشان می‌دهند که چگونه فشارهای اجتماعی می‌توانند بر تصمیمات فردی تأثیر بگذارند.

تأثیرات روانشناسی: همچنین، تأثیر نظریه‌های روانشناسی بر ادبیات و شخصیت‌ها نیز قابل توجه است. با ظهور نظریه‌های فروید و یونگ، شخصیت‌ها به‌طور عمیق‌تری از نظر روانشناختی تحلیل می‌شوند. بسیاری از نویسندگان به بررسی جنبه‌های ناخودآگاه و درونی شخصیت‌ها می‌پردازند و این موضوع بر تحول شخصیت‌ها و چالش‌های آن‌ها تأثیر می‌گذارد. (فروید، ۲۰۰۱)

روانشناسی رنگ در مجموعه اشعار نیما

در روانشناسی کارکرد «لوشر، انتخاب رنگ با روانشناسی مرتبط است. در این روانشناسی معنای واقعی رنگ تعریف شده و برای همه یکسان است، انتخاب اول هر رنگ گویای هنجارها و ناهنجارهای ذهن شاعر است. انتخاب اول نیما در مجموعه اشعار سیاه است، اما انتخاب رنگ آبی تیره پس از سیاه نیاز به آرامش او را نشان می دهد و انتخاب زرد پس از آبی تیره سیاهی را جبران می کند و زرد پیش از سبز جبران اضطراب ناشی از سبز طرد شده است تا راهی برای خروج از دشواری باشد، کم توجهی به رنگ قرمز به نسبت رنگ های دیگر نشان دهنده رنج و رویایی با مشکلات حل نشدنی و تهدیدآمیز است. نتیجه اینکه گرچه پربسامدترین رنگ شعری نیما تیره و سیاه است؛ رنگ آبی پس از آن نشان می دهد شاعر در جستجوی آرامش است و رنگ روح او سیاه نیست؛ بلکه او شاعری واقع بین است که درد مردمش را می بیند و با آنها همدلی و همدردی دارد و در آرامش آبی و سبز که محیط را فرا گرفته است، خوش نغزوده، بلکه در پی جبران سیاهی است. طرد سرخ، بیانگر ترک راحت و خوشباشی است؛ زیرا امور تهدیدآمیزی شادی و امنیت جامعه را بهم ریخته است. پس نیما شاعر سیاه اندیش نیست؛ بلکه اهل درد است و در جستجوی آرامش و راهی برای بیرون آمدن از دشواری هاست. (پناهی، ۱۳۸۵).

نتیجه گیری:

تحول شخصیت های ادبی در طول تاریخ ادبیات نشان دهنده تغییرات اجتماعی، فرهنگی و روانشناختی است که جوامع انسانی با آن مواجه بوده اند. این شخصیت ها به عنوان نمایندگان تجربیات انسانی، به ما کمک می کنند تا با مسائل پیچیده زندگی و هویت انسانی ارتباط برقرار کنیم. بررسی این تحولات نه تنها به درک بهتر ادبیات کمک می کند، بلکه به ما امکان می دهد تا به عمق انسانیت و چالش های آن پی ببریم.

منابع

۱. پناهی، مهین. (۱۳۸۵). روانشناسی رنگ در مجموعه اشعار نیما (براساس روانشناسی رنگ ماکس لوشر). پژوهشهای ادبی، ۳ (۱۳-۱۲)، ۸۲-۴۹.
۲. خداکرمی فاطمه. سعدی و بزرگان ادبیات کلاسیک آلمانی زبان. پژوهش ادبیات معاصر جهان (پژوهش زبان های خارجی)، (۲۲) ۲، ۳۸۱-۳۶۵.
۳. حسینی، کاووس، و پیرصوفی املشی، زهرا. (۱۳۹۶). بررسی انتقادی مقالات علمی پژوهشی با موضوع «شخصیت و شخصیت پردازی» در ادبیات داستانی. نقد ادبی، ۱۰ (۳۹)، ۶۱-۱۰۰.
۴. فردوسی، ابوالقاسم. (۱۹۹۹). شاهنامه. انتشارات هاروارد.
۵. صادقی، ماندانا. (۱۳۸۱). فرهنگ و شخصیت: شرح مختصری از یک تلاقی. تازه های علوم شناختی، ۴ (۴) (مسلسل ۱۶)، ۵۹-۶۰.
۶. علی محمدی، س. (۱۴۰۰). شخصیت های تراژیک در ادبیات. فصلنامه نقد ادبی، ۵ (۳)، ۹۲-۷۷.
۷. مهدوی، ر. (۱۳۹۸). ادبیات مدرن و تحول شخصیت ها. مجله مطالعات ادبی، ۱۲ (۴)، ۲۵-۱۲.
۸. محمودی، م. (۱۳۹۵). بررسی شخصیت های حماسی در ادبیات فارسی. فصلنامه ادبیات و هنر، ۱۰ (۲)، ۶۰-۴۵.
۹. ناصری، فرشته. (۱۳۸۶). افسانه ها و قصه های فارسی در ادبیات اروپا (عصر ویکتوریا سده نوزدهم). پژوهشنامه ادب حماسی (پژوهش نامه فرهنگ و ادب، ۳ (۴)، ۱۸۷-۲۰۰).
10. Homer. (1996). *The Odyssey* (R. Fagles, Trans.). Penguin Classics.
11. Kafka, F. (2004). *The metamorphosis* (D. Campbell, Trans.). Bantam Classics
12. Pynchon, T. (1997). *Gravity's rainbow*. Penguin Books.
13. Shakespeare, W. (1992). *Hamlet* (B. J. M. W. A. D. H. L. AMcDonald, Ed.). Cambridge University Press.
14. Adichie, C. N. (2006). *Half of a yellow sun*. Knopf
15. Freud, S. (2001). *The basic writings of Sigmund Freud* Brill, Trans.). Modern Library.
16. Hemingway, E. (2003). *A farewell to arms*. Scribner.
17. Freud, S. (2001). The basic writings of Sigmund Freud Brill, Trans.). Modern Library.